

Projekty, alternatívne koncepcie a stanoviská NGOs

Gnozeologický prínos environmentálneho hnutia

Nielen v povedomí laickej verejnosti, ale často aj v odborných kruhoch prevláda názor, že mimovládne environmentálne organizácie sa orientujú na všeličo iné, len nie na generovanie a distribúciu nových poznatkov a pri voľbe metód, prístupov a názorových východísk sa riadia takmer výlučne alebo prevažne emóciami. Tým sa vraj najzásadnejšie líšia od vedeckej komunity, ktorá sa údajne riadi rozumom.

Ak prednovembrové ochranárstvo do istej miery suplovalo aj relatívne autonómnou oblasť poznania, akou bola veda, ešte citeľnejšie sa jeho vplyv prejavoval vo sfére šírenia a uplatňovania nových poznatkov prostredníctvom kanálov, ktoré boli v porovnaní s vedou ešte pod prísnejším cenzorským dohľadom - teda školstva, osvetu a masmédiá.

Metóda ochranárskeho poznávania a interpretácie reality mala v porovnaní s inými oveľa silnejší empirický základ a etický náboj. Hybnou silou smerovania k poznaniu bolo napätie medzi vyznávanou hodnotou (prírodou, pamiatkou, zdravým životným prostredím atď.) a nespokojnosťou s jej devastáciou či ohrozením.

Znepokojení hľadací pravdy ochranárskeho typu sa líšia od akademických vedcov spravidla tým, že nadradujú celok a zmysel časti. Prístup vedca-ochranára možno zjednodušene označiť za viac deduktívny, kým v akademickej vede dominuje prístup induktívny.

Ďalšou otvorenou otázkou je spor racionálne verzus emocionálne. Nie je pravda, že ochranári nenarábajú racionom, uplatňujú však nielen raciono, ale aj iné zložky osobnosti (svedomie, srdce, intuíciu, city nevynímajúc).

Dotkneme sa ešte jednej závažnej otázky - aplikovateľnosti ochranárskych poznatkov a návrhov. Veľmi často ich spochybňujú ako nereálne. Často sa takými však len zdajú, lebo predbiehajú dobu, teda súčasnú realitu. Väčšina podstatných ochranárskych návrhov z minulosti (napr. vo sfére rekreačného využívania ľudových stavieb alebo alternatívnych zdrojov energie) sa už v súčasnosti ukazuje ako reálna a som presvedčený, že opodstatnenosť súčasných tzv. nereálnych návrhov sa ukáže v blízkej budúcnosti (napr. alternatívne koncepcie sektorového či regionálneho rozvoja). Ochránárom pritom pomáha ich vnímanie sveta - nadhľad, nezataženosť konvenciami a stereotypmi, zmysel pre budú-

nosť, angažovanosť za pozitívne zmeny, zmysel pre nadosobné ciele a i.

Gnozeologický prínos mimovládnych environmentálnych organizácií na Slovensku v súčasnosti

● Generovanie poznatkov

- *Vedecký výskum na báze NGOs* - v zahraničí, najmä v USA, existuje množstvo inštitúcií vedeckovýskumného charakteru, ktoré sa hlásia do kategórie neziskových mimovládnych subjektov. V Európe je to menej bežné, v strednej a východnej Európe úplne výnimočné (napr. Ústav pre trvalo udržateľný rozvoj vo Varšave, alebo Ústav pre ekopolitiku v Prahe).

Častejšie sa môžeme stretnúť s vedeckovýskumným charakterom projektov, ktoré sa vypracúvajú v rámci NGOs alebo aj v spolupráci s inými organizáciami a jednotlivcami.

Stále frekventovanejšou formou, najmä v súvislosti s výrazným krátením prostriedkov zo štátneho rozpočtu na vedu a výskum, je vytváranie nadácií na pracoviskách SAV, univerzít alebo rezortných výskumných ústavov. K motívom ich vzniku patrí fakt, že finančné prostriedky viacerých medzinárodných podporných fondov sú určené výlučne neziskovým mimovládnym organizáciám, vrátane nadácií.

- *Tvorba vlastných koncepcií, plánov rozvoja, územných plánov a pod.*, zväčša alternatívnych voči oficiálnym dokumentom, na centrálnej, regionálnej či lokálnej úrovni:

a) *Odvetového charakteru*, napr.: Alternatívna koncepcia vodohospodárskej politiky SR, Alternatívna energetická politika;

b) *Komplexného charakteru*, zväčša na regionálnej a miestnej úrovni, napr.: Návrh na vyhlásenie trilaterálneho národného parku Podunajsko, Trvalo udržateľný rozvoj Podtatranského regiónu, Obnova vidieckej rajiny Bielych Karpát v intenciách trvalo udržateľného rozvoja, Obnova Spiša v zmysle zásad trvalo udržateľného rozvoja, Základný projekt trvalo udržateľného rozvoja v horskej obci Kvačany.

- *Oponentúra projektov, koncepcií, návrhov zákonov a pod.*, ktoré vypracovali iné subjekty, napr.: Stanovisko k programovému vyhláseniu vlády, Pripomienky k návrhu

zákona o EIA, Ekonomické hodnotenie návrhu na usporiadanie zimných olympijských hier 2002 v Tatrách.

● Transfer poznatkov

Transfer poznatkov je rovnako dôležitý ako ich tvorba. Ide o *prenos v horizontálnom smere v rámci jednej hierarchickej úrovne* (národnej, regionálnej a pod. - napr. činnosť národného centra environmentálnej výchovy, resp. Regionálneho environmentálneho centra pre strednú a východnú Európu) a *transfer medzi jednotlivými hierarchickými úrovňami* - napr. rozpracúvanie odporúčaní Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji (UNCED), či paneurópskych konferencií ministrov životného prostredia. *A naopak*. Vypracúvanie správ a poskytovanie informácií o stave životného prostredia na nižších úrovniach koordinačným orgánom a a strešným organizáciám na regionálnej, kontinentálnej či globálnej úrovni (napr. Greenway, European Environmental Bureau, Koordinácia Životné prostredie pre Európu či Komisia OSN pre životné prostredie a rozvoj). Spoločnosť pre trvalo udržateľný život vyšla r. 1993 s iniciatívou vytvoriť neinštitucionalizovaný orgán zo zástupcov NGOs, ktorý by zabezpečoval obojstranný transfer poznatkov v smere svet-my-svet. Tento zámer sa realizuje len čiastočne, v rámci novoiniciovaného Fóra mimovládnych environmentálnych organizácií, ktoré nadväzuje na činnosť ponovembrového Fóra ochrancov a tvorcov životného prostredia. Progresívnu cestu efektívnej výmeny informácií predstavuje Slovenská environmentálna počítačová sieť a ambície poskytovať priestor pre medzinárodnú výmenu ochranných myšlienok má časopis Nová Európa.

● Šírenie poznatkov

Táto oblasť narábania s poznatkami (informáciami) súvisí a čiastočne sa i prelína s predchádzajúcou. Patrí sem prednášková a publikačná činnosť (periodická i neperiodická), obe majú v environmentálnom hnutí na Slovensku dlhú

tradiciu. Za mimoriadne dôležité možno považovať to, že okrem celoslovenských periodík vychádza, resp. vychádzal i celý rad regionálnych časopisov.

● Interpretácia poznatkov

Zahŕňa interpretáciu vedeckých poznatkov, ktoré sú zväčša pre širšiu verejnosť nedostupné, ale aj interpretáciu poznatkov, ku ktorým dospeli NGOs. Pre interpretačnú činnosť NGOs je charakteristické o.i. hľadanie súvislostí medzi jednotlivými javmi, porovnávanie alternatív, otvorenosť a nekonvenčnosť vo vyjadrovaní, ventilovanie tabuizovaných tém a utajovaných skutočností. Nezastupiteľnosť interpretačnej role NGOs spočíva však aj v kredibilitate (hodnovernosti), ktorú mimovládne organizácie a ich predstavitelia požívajú v očiach aspoň časti verejnosti. Interpretácia poznatkov je veľmi dôležitá v oblasti environmentálnej výchovy predstavujúcej hlavné zameranie viacerých mimovládnych ochranných organizácií.

● Uplatňovanie poznatkov

Logicky završuje celý proces narábania s poznatkami. V NGOs praktická realizácia poznatkov o.i. vytvára akúsi spätnú väzbu, ktorá slúži na verifikovanie ich zmysluplnosti a aplikovateľnosti v našich podmienkach. U nás pretrváva ešte z čias, keď sa členovia SZOPK pokúšali o čosi na spôsob paralelnej kultúry, o určitý univerzalizmus zamerania. Charakteristickou črtou tohto prístupu bolo zabezpečovanie všetkých krokov pri realizácii určitého zámeru. Napr. pri obnove historických objektov to predstavovalo postupnosť od výskumu, cez projektovú činnosť, praktickú obnovu, interpretáciu a propagáciu zámeru, až po osvetové či iné využitie zrenovovaného objektu a pod. Sem by sme mohli zaradiť aj experimenty s triedením a recykláciou odpadu, rekonštrukciu a prevádzkovanie Čiernobalockej železnice, projekty alternatívnych zdrojov energie či rozvoja obcí a pod.

Mikuláš Huba

Voda pre tretie tisícročie

Alternatívny návrh vodohospodárskej koncepcie Slovenska

Uvedomujúc si vážnosť situácie v oblasti budúcnosti vodného hospodárstva na Slovensku, mimovládne ochrannárske organizácie (Slovenská riečna sieť, Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny a Spoločnosť pre trvalo udržateľný život) sa spojili a ich experti vypracovali alternatívnu vodohospodársku koncepciu SR Voda pre tretie tisícročie.

Hlavné zámery a odporúčania:

● Súčasný stav hydrologického režimu vodných tokov na Slovensku je značne nepriaznivý pre extrémne vysokú rozkolísanosť prietokov. To obmedzuje možnosti využívania vodných zdrojov. Tento stav, okrem prirodzených daností povodí, spôsobila doterajšia neuvážaná hospodárska